

“על דעת הקהל”

מתוך “ליקוטי שמואל”

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

על דעת הקהל

ד"ר מורן נגיד.

נגיף הקורונה שינה את חיינו באופן דרמטי. השפעתו העמוקה על כמעט כל תחומי החיים, החברה, והכלכלה, אילצה ממשלים לבצע התאמות ושינויים משמעותיים בדפוסי עבודתם. בתחומים מסוימים, משבר הקורונה הכתיב שינויי מדיניות מרחיקי לכת, שלדעת רבים ישמשו מצע להובלת רפורמות עתידיות במערכות הממשל והכלכלה. רפורמה אחת כזו, ואולי הנחוצה שבהן, היא העצמת השלטון המקומי בישראל. משבר הקורונה חשף וחייד את תפקידם החיוני של רשויות מקומית בניהול מצבי חירום, ואת חסרונם וחולשתם של ההסדרים הקיימים.

חומרתו של המשבר הנוכחי, וההשלכות המידיות והישירות שלו על מרבית תחומי הליבה בהם עוסקות הרשויות המקומיות, הפכו אותן לשחקניות מרכזיות, ואולי אפילו מובילות, בניהול החיים האזרחיים בצל הקורונה. אולם בהשוואה לעמיתותיה בעולם, ישראל התבלטה בניהול ריכוזי של המשבר. למרות התפיסה המקובלת ולפיה השלטון המקומי – גוף הביניים הניצב בין הרובד הציבורי-מדינתי לרובד הקהילתי-פרטי – הינו נדבך קריטי בניהול משברים, ישראל התעקשה לנהל את הגל הראשון של המגפה 'מלמעלה' במנותק מתנאי השטח והקהילות, וכשהרשויות המקומיות נוטלות חלק שולי במאבק. התנהלות זו הייתה בניגוד גמור למקובל ברחבי העולם, שם הרשויות המקומיות ניצבו מהרגע הראשון בחזית המאבק בנגיף.

שינוי חלקי של המגמה הריכוזית הגיע בעקבות החלת 'מודל' הרמזור המעביר את האחריות על השליטה בהיקפי התחלואה לראשי הרשויות, ובעקבות תביעתם של האחרונים לנהל את המתרחש בעירם ולשאת באחריות כלפי תושביהם. תביעה זו הגיעה לשיאים חדשים בשבועות האחרונים סביב סוגיית החזרה ללימודים במוסדות החינוך. ראשי ערים הציגו מודלים שונים להפעלת מוסדות החינוך בעירם, ודרשו ממשד החינוך לסמוך את ידיו על הצעותיהם. ואכן, קרבתה של המנהיגות המקומית לשטח ולצרכים המקומיים הצמיחה יוזמות מדיניות מקומיות יצירתיות, חדשניות, גמישות ומותאמות

תנאים וקהילה. מנהיגים מקומיים רבים חשבו 'מחוץ לקופסא'; בירוחם ניהלו מערך שליטה עצמאי במנגנון ההדבקה, בכפר קאסם נערך קמפיין הסברה ייעודי, ואילו בני ברק הייתה הראשונה שהקימה מערך אפידמיולוגי עצמאי. במובנים רבים, הרשויות המקומיות הצליחו היכן שהרשויות הלאומיות נכשלו.

מציאות זו היוותה חיזוק משמעותי לקריאה המסורתית לחיזוק מעמדן העצמאי והמשפיע של הרשויות המקומיות בישראל ולמימוש פוטנציאל הקרבה והנגישות שלהן לאוכלוסיות אותן הן משרתות. כך, בחסות הקורונה, הלכה והתבססה ההבנה כי מערכת היחסים בין השלטון המרכזי והשלטון המקומי נדרשת לעבור שינויים מהותיים, שיעניקו עצמאות רבה יותר לזירה הפוליטית המקומית.

בעיני יש הגיון רב בקריאה לביזור סמכויות ולהעצמת חלקן של הרשויות המקומיות בישראל, ולא רק במה שנוגע לניהול משבר הקורונה. מרחב הפעולה המוגבל של הרשויות המקומיות בישראל מנוגד לתכליתן השלטונית, פוגם בפוטנציאל הטמון בפוליטיקה ובדמוקרטיה המקומיות, ומחבל ביכולת שלהן להביא לידי ביטוי את סדרי העדיפות של תושביהן. עם זאת, סוגיית ביזור הסמכויות לשלטון המקומי בישראל הינה שאלה מורכבת שכלליה אינם יכולים להיות מנוסחים בחטף. מי שמכיר את מצבו של השלטון המקומי בישראל מבין כי הנושא מורכב וסבוך מכפי שנוטים לחשוב; השלטון המקומי בישראל סובל מחולשות מבניות, מנהליות ופוליטיות משמעותיות, וספק רב אם הוא ערוך לרפורמת ביזור סמכויות רחבה טרם עריכתם של שינויים והתאמות חיוניים. ככל שמבקשים להעמיק בשאלה ביחס לרשויות המקומיות החרדיות, תמונת המצב הופכת מורכבת ומאתגרת אף יותר. למעשה, ניתן להצביע על חולשות, מגבלות ופערים ייחודיים, שהבאתם בחשבון מציבה סימן שאלה גדול סביב יכולת הרשויות המקומיות החרדיות לתפקד, כמצופה מהן, כזירה פוליטית לקידום האינטרסים של הציבור החרדי וסדרי העדיפות הייחודיים שלו. במובן זה נדמה כי המשבר הנוכחי והקריאה להעצמת כוחן של הרשויות המקומיות פתחו צוהר לדיון מחודש בתפקידה הייחודי של הרשות המקומית החרדית במרחב הישראלי, ובגבולות ההשפעה שלה.

חולשת השלטון המקומי בישראל

השלטון המקומי הוא מהמוסדות הפוליטיים העיקרים של כל משטר והינו ככל הנראה המוסד הנגיש והמשפיע ביותר על רוב אזרחי העולם. העניינים המצויים על סדר יומו נוגעים לצרכיו המידיים של הפרט, ומשפיעים ישירות על זכויותיו, בריאותו ורווחתו האישית. בעתות שגרה השלטון המקומי הוא ספק חיוני של מגוון שירותים חיוניים לחיי התושבים, ובעתות חירום ומשבר הוא גם המוציא לפועל של מדיניות החירום הלאומית, והמוביל של תהליכי הביצוע, התיאום, והעברת המידע בין כלל הגופים הממשלתיים לקהילות התושבים. למעשה, הוא האחראי על ההיבטים הלוגיסטיים הכוללים אספקת מצרכי מזון, תרופות ומחסה לנפגעים ולאוכלוסיות מיוחדות שאינן יכולות לדאוג לעצמן, והגורם האמון על מסירת מידע והוראות חיוניות לציבור התושבים. כמו כן, נגישותו המוגברת של השלטון המקומי לתושבים מסייעת לו לרתום אותם לשתף פעולה עם הוראות החירום המתגרות, להוריד את מפלס החרדה ולחזק את החוסן האזרחי.

ככל שהדברים נוגעים לרשויות המקומיות החרדיות הדברים מקבלים משנה תוקף, ובפרט נוכח כישלון רשויות השלטון המרכזי לבסס אמון ולבנות ערוצי קשר עם הקהילה החרדית. גם כאן, משבר הקורונה ביטא מציאות זו בעוצמה רבה. קרבתה היחסית של ההנהגה המקומית לקהילות, לבתי הכנסת ולמוסדות החינוך, והכרותה את תנאי ה'שטח', ביססה את מעמדה כגורם נחוץ להעברת מידע, לקיום תהליכי הסברה, ולמאבק בהיקפי התחלואה.

למרות תפקידו החיוני, השלטון המקומי בישראל מוגבל למאוד בסמכויותיו, וכפוף להוראותיו ולפיקוחו ההדוק של השלטון המרכזי. הלכה למעשה, הוא זוכה למרחב פעולה מוגבל בהרבה גם ביחס לרשויות המנהל האחרות – רוב מוחלט של החלטותיו כפוף לאישור מראש או בדיעבד של רשויות השלטון המרכזי. מצבו הריכוזי והמוגבל של השלטון המקומי בישראל חריג בנוף הדמוקרטי הבינלאומי, ומנוגד למגמת ביזור הסמכויות שהונהגה בעשורים האחרונים במרבית מדינות המערב.

אמנם עם השנים, ובעקבות הגידול באוכלוסייה העירונית גם השלטון המקומי בישראל הלך וביסס את עצמו כמוסד שלטוני הפועל לקידום צרכים מקומיים ובהתאמה אף תבע סמכויות ומשאבים. אולם בפועל, העברת המשאבים והסמכויות לא זכתה לביטוי רשמי בחקיקה ולא נעשתה בצורה תהליכית ברורה. פעמים רבות, נכרכו מהלכים מבזרים ביוזמות סותרות לריכוז סמכויות. מגמה זו מאפיינת את פני השלטון המקומי בישראל עד היום, וגם את מערכת הדינים על בסיסה הוא פועל ומתפקד. ככלל, חרף התמורות הפוליטיות, החברתיות והכלכליות המשמעותיות שעברה מדינת ישראל במהלך שנותיה, נותר מצבו המשפטי והפורמלי של השלטון המקומי נטול שינויים מהותיים. במובן זה מדינת ישראל בולטת לרעה גם ביחס למדיניות ריכוזיות אחרות.

מצבו הריכוזי והחסר של השלטון המקומי בישראל מגביל את מרחב הפעולה של הרשויות המקומיות, מעכב את פיתוח הערים בישראל, משפיע לרעה על מבנה ההכנסות שלהן, מסכל תהליכי התייעלות וחסכון, פוגם באיכות השירותים המוענקים לתושבים המקומיים, ומונע את מימוש היתרונות הגלומים בזירת קבלת ההחלטות מקומית. ההנחה המקובלת הינה כי מצבו המוגבל והבלתי ברור של השלטון המקומי בישראל מחבל ביכולת לממש את הפוטנציאל הפוליטי, החברתי והכלכלי האדיר הטמון בו.

יחד עם זאת, וכפי שהדגשתי בראשית דברי, השלטון המקומי בישראל סובל מחולשות מהותיות המסוגלות לשמוט את הקרקע המונחת ביסוד ההצדקה לביזור סמכויות כלפיו. התשתית החוקית החסרה, ההסדרים המוסדיים המוגבלים והמנגנונים הדמוקרטיים החלשים של השלטון המקומי בישראל פוגמים במסוגלותו לממש את יתרונותיו היחסיים ולהביא לידי ביטוי את המעלות הגדולות המיוחסות לו. לדוגמא, אחד מחסרונותיה הבולטים של הדמוקרטיה המקומית בישראל נוגע לעוצמתו הגדולה והלא מבוקרת של ראש הרשות המקומית – תולדה ישירה של חוק הבחירה הישירה (הצבעה בשני פתקים) ושל המודל לפיו ראש הרשות איננו רק ראש הקואליציה, אלא גם האחראי הישיר על הדרג המקצועי. לעומתו, חברי המועצה בישראל סובלים ממעמד חוקי חסר ומהעדר סמכויות ומשאבים מספקים. מלבד זאת השלטון המקומי בישראל סובל גם מהעדרם של תהליכי ליווי, פיקוח ובקרה מספקים מטעם משרד הפנים – הגורם האמון על השלטון

המקומי מטעם הממשלה, ומפערי ידע ומקצועיות שתרמו לביסוסה של תרבות עבודה לקויה ושאינה עומדת בסטנדרטים בסיסיים של מנהל תקין בחלק לא מבוטל מהרשויות. זאת, בתוספת קיומם של פערים כלכליים תהומיים בין הרשויות השונות, משמרים את חוסר האמון בשלטון המקומי ומחזקים את הנטייה לריכוזיות.

מחדדת את נקודת המבט הנדרשת ביחס לשאלת ביזור הסמכויות לשלטון המקומי ולצעדי התיקון הנדרשים בדרך להעצמת כוחן העצמאי של הרשויות המקומיות. ככל שמבקשים להעמיק בשאלה ביחס לרשויות המקומיות החרדיות, תמונת המצב מורכבת ומאתגרת הרבה יותר. בנוסף לחולשות המאפיינות את מרבית הרשויות המקומיות בישראל, ניתן להצביע על חולשות וחסרים הייחודיים לזירה המוניציפליות החרדית, ומעלים ספק לגבי מידת התועלת בהאצלת סמכויות ומשאבים נוספים לזירה זו דווקא.

חולשותיו הייחודיות של השלטון המקומי החרדי

הסתכלות כנה על נורמות העבודה ודפוס קבלת ההחלטות המקובלים ברשויות החרדיות מציבה סימני שאלה לא מעטים סביב יכולתן לשמש כפלטפורמה ראויה לקידום סדרי העדיפות האמיתיים של הציבור. ככלל, הרשויות החרדיות סובלות ממרבית החולשות, הליקויים והחסרים המאפיינים את עבודת הרשויות המקומיות, ובכלל זה מינוי מקורבים, גירעונות תקציביים, ואי עמדה בכללי דיווח ושקיפות בסיסיים. אכן, בעיות אלה אינן ייחודיות לרשויות החרדיות והן מחייבות טיפול ואסדרה כלל ארציים. דו"ח מבקר המדינה, שפורסם אך לפני שבועות אחדים, מצביע על כשלים מהותיים בעבודתם של הגזבר, המבקר והיועץ המשפטי במספר רב ומדאיג של רשויות. יחד עם זאת, לא אחטא לאמת אם אטען כי אצל חלק לא מבוטל מהרשויות המקומיות החרדיות הבעיות השכיחות דומות יותר למחלה כרונית.

בנוף המקומי המגזרי שקיפות ופרסום מידע הם בגדר המלצה בלתי מחייבת. שוטטות אקראית בחלק מהאתרים הרשמיים של הרשויות מעלה כי הם מאופיינים בדלות במידע ונתונים, ובכלל זה גם מידע שפרסומו מחויב על פי חוק כמו דוחות ביקורת, תקציב עדכני מפורט ונגיש, ופרוטוקולים מלאים של ישיבות מועצה וועדות חובה. הון אנושי בלתי

מקצועי, פערי ידע ומומחיות ואי עמידה בנורמות בסיסיות של מנהל תקין, גם הם אינם נדירים כלל במחוזות המקומיים החרדיים.

מאפיינים אלה פוגמים בתהליכי קבלת ההחלטות וקביעת המדיניות, במקצועיות ובשירותיו, וביכולת של העיריה לשרת נאמנה את כלל התושבים. חוסר הנגישות למידע פוגם ביכולת התושבים לבחון, לפקח ולבקר על עבודת הרשות, להגיב לה ולתבוע שינויים או התאמות נדרשים ומצמיח אדישות וחוסר אמון. בהתאמה, נפגמת גם יכולתה של הרשות לזהות ולאפיין את צרכי התושבים, לבחון את טיב מדיניותה ושירותיה, ולייצר דינמיקה של שיפור והתייעלות בקרב אנשיה.

אולם, חסרונות אלו הינן סממן לבעיה עמוקה יותר. חולשתן המרכזית והבולטת בחריגותה של הזירה המקומית המגזרית טמונה בדלותה הקשה (ולעיתים חסרונה המוחלט) של הדמוקרטיה המקומית ושל מנגנוניה המייצגים.

תלותה של הפוליטיקה המקומית החרדית בפוליטיקה הארצית

בניגוד למגמה המאפיינת רוב ברור מהרשויות המקומיות בישראל משנות השבעים ואילך, במסגרתה ההנהגה המקומית הלכה והתנתקה משליטתן של המפלגות הלאומיות, והציבה את סדר היום המקומי במרכז המצע שלה ובלבה של עבודת הרשות, ההנהגה המקומית החרדית נשלטת ומנוהלת באופן כמעט מוחלט בידי המפלגות הלאומיות המגזריות.

אין זה סוד כי בערים החרדיות, זהותם של העומדים בראש הרשות נקבעת במסדרונות משרדי הסיעות החרדיות באמצעות הסכמים ופשרות, שעניינן אינו נוגע בהכרח לאינטרסים של הרשות המקומית ותושביה. לא ייפלא אפוא כי לא אחת המועמד לראשות העיר החרדית איננו תושב הרשות המקומית ואינו מכיר את צרכיה וקהל תושביה. כולנו זוכרים מספר מקרים מהעת האחרונה שבה מועמד לראש הרשות נרשם כתושב בסמוך למועד קיום הבחירות: כך למשל, כשהורץ יצחק פינדרוס בבחירות המקומיות האחרונות לראשות עיריית אלעד, הוא הודה בגלוי בדיון המשפטי שהתנהל בעניין כשירותו להתמודד לראשות העיר כי אין כלל בכוונתו לעבור עם משפחתו להתגורר באלעד. גם רשימת חברי

המועצה מוכתבת או מושפעת משיקולים מפלגתיים כלל ארציים, ולרוב אינה 'צומחת' מלמטה. פעמים רבות, רשימת "הנבחרים" מוגשת לאישורו של משרד הפנים ללא הליך בחירה בידי התושבים.

בבני ברק, העיר החרדית הגדולה ביותר בישראל, ישנה מסורת ארוכת שנים לפיה לא מתקיימות בחירות ורשימת חברי המועצה והעומד בראשה נקבעת בהסכם בין סיעות 'אגודת ישראל' ו'דגל התורה'. ההסכם העכשווי (2018), לדוגמא, פותח בהצהרה לפיה הוא מיצג "את רוב יראי ה' המתגוררים בבני ברק". קשה שלא לתהות כיצד נציגות המוכתבת 'מלמעלה' ועל בסיס שיקולים פוליטיים פנים מפלגתיים באמת יכולה לשרת את מרבית תושבי העיר בני ברק ולהבטיח כי האינטרסים המקומיים הייחודיים של כלל הפרטים והקהילות בעיר יזכו להתייחסות. אמנם מטרותיו המוצהרות של ההסכם הינן לפעול לקידום פיתוח הכלכלי של העיר ולטובת התושבים, אולם קשה להתעלם מהעובדה שעצם קיומו והוראותיו של ההסכם מייצרים דינמיקה המסכלת כל אלמנט של בחירה, השפעה או מעורבות של התושבים בענייני העיר. אחת מהוראותיו המקוממות הינה:

היה וייגשו רשימה או רשימות נוספות המזוהות עם חוג או עדה הנמנים על הציבור שהיה מזוהה במישרין או בעקיפין עם סיעות יהדות התורה המאוחדת ויתברר כי רשימות אלו או אחת מהן קיבלו מס' קולות שמנע כניסת מנדט או יותר ממועמדי הרשימה המשותפת, הרי שעל הסיעה שהחוג הפורש היה מזוהה עמה - ומצביעה או חוג שהיה מזוהה עמה הצביעו לחוג הפורש - לפנות אחד או יותר ממושביה לטובת הסיעה הנפגעת [...] וכי במקרה כזה הרשימה הפורשת תישאר מחוץ לקואליציה ולא תקבל שום תפקיד ביצועי.

למותר לציין, כי גם סוגיית המינויים לראשי מחלקות ואגפים הינה חלק מההסכם ומחולקת לפי מפתח סיעתי. נורמה זו עלולה להביא לכך שאלו שיבחרו לתפקיד לא יהיו בהכרח המועמדים המתאימים ביותר, אלא המקורבים ביותר לאינטרסים הכלל ארציים של מפלגת האם. ההשפעה האפשרית על טיב ואיכות השירותים המוענקים לתושבים הינה ברורה.

מאפיין נוסף המאפיין את הרשויות החרדיות בלבד, נוגע לכך שברשויות החרדיות אין ייצוג לנשים כלל. חסרון זה אינו נוגע רק לעובדה שנשים לא נבחרות. למען האמת, אפשר לחשוב על שלל דרכים יצירתיות במסגרתן נשים חרדיות יכולות היו להגדיל את חלקן בנעשה בעיר, גם ללא נציגות רשמית נבחרת: אם באמצעות השתתפות מייצגת בוועדות ייעודיות במסגרת הרשות המקומית, או דרך הקמת פורומים קבועים לתהליכי שיתוף, דיון והיוועצות שמטרתם שמיעה בלתי אמצעית של קולן וברור צרכיהן. אולם גם המעט הזה לא נעשה, ורוב מוחלט של תהליכי קבלת ההחלטות, המשפיעים על השירותים הציבוריים הנצרכים על ידי נשים חרדיות ובני משפחותיהן, מתקבלים ללא מעורבות נשית כלל.

נשים, כדאי לציין, הן הקבוצה בעלת הזיקה הגדולה ביותר למרחב החיים המקומי. הנושאים המצויים על סדר יומה של הרשות המקומית מוכרים לנשים ואימהות ונוגעים להן במיוחד. ליכולת המעורבות וההשפעה שלהן על סדר היום המקומי יש משנה חשיבות. נקודת המבט שלהן בסוגיות הקשורות לשירותי ולמוסדות חינוך, לתרבות פנאי ובכלל זה חוגים, פעילויות קיץ ומועדים, ולאופיים ובטיחותם של המתקנים הציבוריים כמו פארקים וגני שעשועים, חיונית וחסרה במיוחד.

למעשה, דלותם הגדולה של תהליכי יידוע, היוועצות ושיתוף ציבור עם תושבים היא חסרון מובהק נוסף המאפיין את עבודת הרשויות החרדיות ומבליט את חריגותן בנוף השלטון המקומי בישראל. בניגוד למרבית הרשויות המקומיות, כולל רשויות חלשות ופריפריאליות, שהפנימו את שיתוף הציבור ככלי עבודה מרכזי וחיוני לאפיון נכון של צרכים מקומיים, לטיוב השירותים הציבוריים, ולהתאמת המדיניות המקומית, הרשויות החרדיות משתמשות בכלי זה במשורה ולמראית עין בלבד. כך, ובניגוד גמור לרציונל הניצב ביסודה של הפוליטיקה המקומית, סדרי העדיפות, השירותים והמשאבים המקומיים מנוסחים, מחולקים, ונקבעים מעל ראשיהם של התושבים.

למי מזיקה חולשת הרשות המקומית?

נורמות העבודה וההתנהלות המתוארות הן אבן נגף משמעותית בדרך להעצמתן של הרשויות החרדיות ולשיפור איכות חייו של הציבור החרדי בישראל. למעשה, הן סותרות

מני וביה את מהותו של השלטון המקומי כרשות השלטונית הקרובה והנגישה ביותר לאזרחים, ואת ההצדקה המונחת ביסוד הקריאה להגדלת חלקו במארג השלטוני.

ערכה של הזירה המקומית אינו מתמצה בהכרות של ההנהגה המקומית עם קהילות וצרכים מקומיים. הוא גם לא בא בהכרח לידי ביטוי במידת הכריזמטיות, האומץ והיצירתיות שהיא מפגינה. היתרון המרכזי של השלטון המקומי, והסיבה הראשית להעצמתו, טמונים בקרבתו היחסית אל האזרחים וביכולת שלו להשמיע את קולם ולקדם מדיניות המביאה לידי ביטוי את צרכיהם וסדרי העדיפות הייחודיים שלהם בתוך מרחב חייהם המקומי.

הרעיון המוביל את מגמת חיזוק השלטון המקומי המודרני הינו ההכרה בכך שהחלטות צריכות להתקבל על ידי מי שיושפע מהן. הקריאה לביזור סמכויות לשלטון המקומי ולהעצמת מרחב הפעולה העצמאי שלו כרוכה בהנחה לפיה מערכת שלטון מרכזית גדולה ומורכבת אינה יכולה להיות קשובה לצרכים ולהעדפות של האזרחים באופן שהממשל המקומי יכול. הממשל המקומי בעל יכולת מובנית להיות נגיש וקשוב יותר לציבור תושביו, והמשמעות הישירה של היכולת הזו היא היענות טובה יותר לצרכי האזרחים וחיזוק מידת אחריותם ומחויבותם של הנבחרים לציבור אותו הם משרתים.

כשרשימת הנבחרים המקומיים מוכתבת 'מלמעלה', וכיסאם מובטח מכוח הסכמות סיעתיות ואינטרסים פוליטיים שאינם מקומיים, מחויבותם הראשונית והגדולה ביותר של הנבחרים המקומיים הינה לסיעה או לגורם הממנה ולא לציבור התושבים. כשקולו של הציבור, על פרטיו הרבים והמגוונים, לא נשמע (או לא יכול להישמע) הוא לא יכול לבוא בחשבון ראוי בהחלטות השלטונית והצרכים. האינטרסים וההעדפות הכנים של הציבור פשוט אינם באים לידי ביטוי.

יתרה מכך, הנגישות של השלטון המקומי מגדילה ומחזקת את נטיית המעורבות של התושבים בענייני השלטון. היא מקלה על אזרחים בעלי יוזמה ומנהיגות לקחת חלק בעשייה הציבורית. היא מחזקת נטייתם של התושבים להיות מעורבים בתהליכים המעצבים את סביבת חייהם ולהשפיע על מדיניות מקומית שהינה תרגום לסדרי עדיפות

תרבותיים, ערכיים וחינוכיים. היא מאפשרת להם לחבור יחד סביב יוזמות או מאבקים משותפים שתכליתם חשיפת עוולות או תיקון חברתיים. במקום קטן (באופן יחסי), ונגיש כמו רשות מקומית, התארגנות של מספר תושבים יכולה בקלות לחולל שינוי משמעותי שיתכן ומעולם לא היה מתאפשר בזירה הלאומית. שיעורה המספרי הנוח של האוכלוסייה המקומית תורם אף להגדלת ערך ההשתתפות של האזרחים ולהעמקתו. "חוק המספרים הגדולים" פועל גם בדמוקרטיה, ומדלל את ערכו של כל קול בוחר. ממדיה הקטנים של הרשות המקומית (יחסית למדינה), מגדיל את משקלו של כל קול, ובהתאמה את כוח השפעתו של ענייני השלטון.

יתרון נוסף של הזירה הפוליטית המקומית, המאפשר לאזרחים בעלי יוזמה לקדם שינויים, הוא הקלות היחסית שבה הם יכולים להתמודד על משרות ציבוריות – אפשרות שכמעט ואינה קיימת עבור אזרח מן המניין במישור הלאומי. כך למשל נציגי קבוצות חברתיות חלשות ממלאים תפקידים ציבוריים בזירה המקומית, בעוד שיקשה עליהם מאד לזכות בתפקידים כאלה דרך מעורבות ישירה בפוליטיקה הלאומית. בישראל, לדוגמה, הזירה הפוליטית המקומית נעשתה למקפצה העיקרית להשתלבות נשים ובני עדות המזרח בפוליטיקה הלאומית.

בנוסף, נגישותה היחסית של הפוליטיקה המקומית מאפשרת מעורבות של האזרחים בהתנהלות נבחרי הציבור. התושב המקומי יכול לפקח על דיוני הוועדות המקומיות או להשתתף בדיון ציבורי הנערך בקרבת ביתו ובעניינים הנוגעים לחייו. התועלת בכך ברורה; תושב רשות יכול להגיע אל חבר מועצת העיר או אפילו אל ראש העיר בקלות רבה יותר מכפי שיכול של אזרח מן השורה להגיע אל חבר כנסת או שר ולהשפיע עליהם.

חשוב מכך, בכוחה של הזירה הפוליטית המקומית לאפשר השתתפות **בפועל** בתהליכי קבלת החלטות שלטוניים. ככל שיש אזרחים רבים יותר ביחידה דמוקרטית, כך תהיה להם פחות אפשרות להשתתף בהחלטות הממשל ולהשפיע עליהן. צביונה של הרשות המקומית – שטחה הקטן ואוכלוסייתה המועטה (יחסית), וקרבתם הפיזית של המוסדות הנבחרים, מייצרים עבור הפרט זירה נוחה ומתאימה יותר להשתתפות במובן הישיר והבלתי אמצעי.

לבסוף, אופיים של העניינים המקומיים – הנוגעים למרחב החיים הקרוב והמידי של האזרחים ומשפיעים על איכות חייהם בתחומים כמו חינוך, תרבות, פנאי ושירותי דת – מחזק את נטיית ההשתתפות של האזרחים ואת ההצדקה להגדיל את מידת מעורבותם בתהליכים השלטוניים ובקביעת סדרי העדיפות הציבוריים.

הנה כי כן, דלותה של הדמוקרטיה המקומית החרדית – פוגמת ביכולת הנגישות שלה לתושבים ובאפשרותה לתרגם את צרכיהם והעדפותיהם האמתיים לכדי מדיניות. הרשויות המקומיות החרדיות היו יכולות למנף את הפוטנציאל החברתי והפוליטי האדיר הטמון בהן לקידום איכות החיים של החברה החרדית ולהעצמת מידת השפעה שלה בעניינים המשמעותיים לה, אך הן ממוסגרות וכנועות לדפוסים ולנורמות אליהם הורגלו ומנועות מלמשש אפשרות זו.

נכון, מודל הבחירה והנציגות המאפיין את הפוליטיקה המקומית החרדית אינו נוגע רק למישור המקומי. למעשה, הוא נגזרת ישירה של הנורמות והמנגנונים המתקיימים במישור המפלגתי הלאומי. יחד עם זאת, הפוליטיקה המקומית היא פוליטיקה שבמהותה היא אחרת – פוליטיקה של חיי היומיום, פוליטיקה נגישה, קרובה, גמישה ומידית. העניינים הנמצאים על סדר יומה של הרשות המקומית שונים ומובחנים מאלו המצויים במישור המדינתי לאומי. סדרי העדיפות והאינטרסים המנחים את הציבור החרדי בבחירות לכנסת, אינם בהכרח מתקיימים בזירה המקומית המגזרית. במובן זה, ההומוגניות המגזרית המאפיינת את הרשויות החרדיות הינה מצע נוח להביא לידי ביטוי את ההעדפות והאינטרסים של כלל הקבוצות והפרטים המרכיבים את הקהילה החרדית.

אך למרבה הצער, החולשות המהותיות של התרבות השלטונית המקומית החרדית מעוררות את השאלה הבאה: האם העצמת כוחו של השלטון המקומי החרדי אכן יכולה לשרת את כלל תושבי הערים החרדיות – או אולי להפך?

ביזור סמכויות ואוטונומיה חרדית מקומית

סוגיית תפקידן של הרשויות המקומיות פותחת צוהר חשוב לדיון באחת משאלות הליבה הקשורות בביזור סמכויות לשלטון המקומי: גבולות האוטונומיה המוענקות לרשויות החרדיות.

כפי שציינתי לעיל, בעשורים האחרונים ניתן לזהות מגמה ברורה של ביזור סמכויות לשלטון המקומי ברוב הדמוקרטיה במערב. מעבר ליתרונות שמניתי לעיל, אחת מההצדקות הדומיננטיות ביותר לביזור הסמכויות כרוכה בזיהוי ערכי הקהילתי של השלטון המקומי. עליית קרנו של השלטון המקומי בעת האחרונה מבוססת על ההבנה שהמרחב הפוליטי המקומי הוא מקום שבו קהילות וקבוצות שונות יכולות לבטא את השקפת עולמן, ולתת ביטוי לצורכיהן הייחודיים על פי תפיסתן הערכית, התרבותית והדתית. על פי תפיסה זו, מסגרות השלטון המקומי הן ביטוי להכרעה ערכית – צורות שונות של חיים חברתיים, מוסריים ופוליטיים, המועתקות למדיניות ולדרך שבה אנשים חיים ומתקשרים במסגרות העיר.

ככל שמדובר בקבוצות מיעוט תרבותיות, ההנחה המקובלת הינה כי הגבולות המקומיים משמשים מצע נוח למימוש אורחות חייה הייחודיים של הקהילה ולהגנה על תרבותה השמרנית מפני דומיננטיות הרוב. נקודת המוצא של תפיסה זו מונחת בתהליכי קבלת ההחלטות המקומיים ובמסוגלותם לייצג את מי שעתיד להיות מושפע מהם ולהביא לידי ביטוי את סדרי העדיפות המובחנים שלהם. אפשרות שפעמים הרבה נמנעת מקבוצות אלו בתהליכים המדינתיים, אם בשל כוחם האלקטורלי המוגבל, אם בשל העובדה כי המרחב הכללי מושפע ומעוצב על פי העדפות הרוב. תפיסה זו מקובלת גם בקרב ההנהגה והציבור החרדיים עצמם וניצבת, גם היום, ביסוד התביעה להקמת ערים ושכונות חרדיות נוספות ולהגדלת מרחב הסמכות, השליטה והמשאבים הנתונים בידי ההנהגה המקומית.

כיום, מידת השפעתו של הציבור החרדי על המרחב הציבורי מוגבלת למדי. המגזר החרדי בישראל אמנם אינו סובל מחלושה אלקטורלית. למעשה, נטען כנגדו שכוח השפעתו רב

וחורג משיעורו באוכלוסייה. עם זאת, האינטרסים שלו אינם זוכים ללגיטימציה ציבורית, ונתונים תחת ביקורת קשה. ככלל, משרדי הממשלה מנסחים מדיניות, מקצים משאבים, ומעצבים שירותים ציבוריים בהתאם להעדפות הרוב הישראלי ואלה אינן מתיישבות עם הנורמות של הקהילה החרדית או תואמות לה. משרד התרבות לדוגמא, אינו נוטה לקדם תרבות בעלת אופי תורני, וגם אם לאחרונה נפתחו ברשויות המקומיות "מחלקות לתרבות תורנית", הן אינם אלא ספיחים של המגמה הכללית. לעתים לא נדירות, שאלות הכרוכות באופיים של שירותים ציבוריים, הינן בעלות השלכות מרחיקות לכת על הציבור החרדי ועל מערכת יחסיו עם הציבור הכללי. הסוגיה הנוגעת להפרדה בין גברים ונשים בפעילויות ספורט או באירועי תרבות, והמתח הציבורי שהיא מעוררת, הם דוגמא טובה לכך. על פניו, הרחבת האוטונומיה של הרשויות המקומיות הייתה יכולה לפתור חלק לא מבוטל מהמחלוקות שבין הציבור החרדי לציבור הכללי. הבה נדמיין מצב שבו כל רשות מקומית הייתה מקבלת תקציב גלובלי לפי מספר תושביה, שאותו היא הייתה מחלקת לפי צרכי הציבור והעדפותיו: לחינוך, לרווחה, לתרבות, לפיתוח סביבתי וכיוצא באלו.

במובן זה, הרחבת האוטונומיה של הרשויות המקומיות היא הזדמנות לשפר, לייעל ולהתאים את השירותים הציבוריים לקהל הצורך אותם. יתר על כן, זהו גם פתח משמעותי לתיקון אי-השוויון בהקצאת המשאבים הציבוריים המוקצים למגזר, והרחבתם לפעילויות החורגות ממתן שירותים חיוניים כמו חינוך, תברואה ודת כך שיכללו גם פעילויות ושירותים בתחומים כמו תרבות, פנאי, ספורט, פיתוח סביבתי, קיימות ואיכות סביבה ועוד. תחומים אלה סובלים מהזנחה בחלק הארי של הרשויות החרדיות, מה שמשפיע לרעה על איכות חייהם ורווחתם של התושבים.

אלא שלמרבה הצער, עלינו להודות כי במצבה הנוכחי של הפוליטיקה המקומית החרדית, הגדלת האוטונומיה שלה לא בהכרח תועיל לתושבים, או תשפר את איכות השירותים מהם הם נהנים, אלא אולי להיפך. כבר היום, ישנם תקציבים 'גמישים' מסוימים שאותן רשויות חרדיות בוחרות לנתב למוסדות מועדפים או לגופים בעלי קשרים פוליטיים אליהם מחויבת (ולעתים אף כבולה) ההנהגה המקומית. לא יהיה מופרך לטעון כי אפשר וחלק לא שולי מהתקציבים המועברים לרשויות החרדיות לטובת קידום תרבות תורנית עלולים

לממן לאו דווקא אירועי תרבות לקהל החרדי, אלא מוסדות שהרשות חפצה ביקרן; בעוד תקציב שיכול היה לשמש לקידום ספורט ובריאות בקהילה מוצא את דרכו למימון פרויקטים שתכליתם לייצר משרות למקורבים ולא בהכרח לקדם פעילויות ספורט לקהילה. כך נוצר המצב המוכר לנו, שבו תושבי הרשויות החרדיות צריכים להרחיק לרשויות סמוכות כדי שהם וילדיהם ייהנו ממרחבים ירוקים ומפארקים רחבי ידיים ועמוסי מתקנים, ישחו בבריכה ציבורית (שהכניסה אליה מתאפשרת עבורם רק בשעות שוליות ובתנאים של צפיפות גדולה), או ייהנו מחוגים ומפעילויות תרבות ופנאי איכותיים.

בשורה התחתונה, תושבי רשויות חרדיות סובלים משירותים ציבוריים ירודים בהרבה ביחס לתושבי רשויות אחרות. הסיבה העיקרית לכך אינה מיעוט המשאבים המוקצים לרשויות החרדיות, אלא העובדה שהמשאבים מנותבים למטרות מסוימות מאוד, לפי אינטרסים מפלגתיים ואחרים, ואלו לא תמיד מקדמים מטרות מקומיות ייחודיות או משרתים את טובת כלל הציבור והעדפותיו. בשל מציאות מצערת זאת, מותר להניח כי הענקת מרחב תמרון תקציבי גדול יותר לרשויות מקומיות לא יועיל לתושבי רשויות חרדיות: הם פשוט יגלו כי העדפותיהם האישיות הינן, שוב, בעלות משמעות זניחה בלבד עבור החלונות הגבוהים המקומיים.

בעולם מתוקן יותר, הרשויות החרדיות היו יכולות להביא לידי ביטוי מיטבי צרכים, העדפות וערכים של כלל הקבוצות והפרטים המרכיבים את החברה החרדית, ולהתרומם מעל נטיית ההאחדה וההשטחה שנהוג לייחס למגזר ולפרטיו. הזירה המקומית החרדית יכולה הייתה לשמש זירה לפריחה תרבותית ודתית, להוות תמונת ראי ליופי ערכיה של הקהילה החרדית, ולקדם את השפעתה החיובית במרחב הישראלי הכללי. אך החולשות המהותיות המאפיינות אותה מלמדות כי היא חסרה את המסוגלות הנדרשת לעשות כן.

למרבה הצער, התרבות השלטונית החרדית מסמנת לשלטון המקומי המגזרי אופק מוגבל למדי, שאולי ישמר את כוחה של ההנהגה המקומית הקיימת, אך גם את מעמדן

המפוקפק של הרשויות החרדיות כ'חצר האחורית' של מדינת ישראל. על מנת להיכנס ל'טרקלין' – להצדיק ביזור של סמכויות ומשאבים וקבלת אוטונומיה מקומית לניהול ענייניהן הפנימיים – הערים החרדיות נדרשות לשינויים והתאמות משמעותיים. הן צריכות לאמץ נורמות עבודה מקצועיות ותרבות ארגונית תקינה, ולקדם ערכים של מקצועיות, מנהל תקין, שקיפות ודיווחיות. מעל הכל, הן צריכות לשנות את האופן שבו מנהלת הפוליטיקה החרדית, כדי שזו תתחיל, אחת ולתמיד, לייצג באמת את הציבור שעומד מאחוריה.